

เทศน์เช้า วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๕๔

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ในการทำงาน เขาบอกว่าต้องทำงานเป็นทีม ถ้าใครมีทีมงาน งานนั้นจะสำเร็จลุล่วงได้ คนที่ไม่มีทีมงาน ไปทำงานด้วยความกระเสือกกระสน นี่เขาว่าทีมงานนะ พระ! พระมีข้อวัตรปฏิบัติ ข้อวัตรปฏิบัติ เห็นไหม กฎกติกา ธรรมเนียมเหมือนกับกรอบ ให้ออกไม้อยู่ในแจกันที่สวยงาม ดอกไม้หลากหลายจะอยู่ในแจกันนั้น นี่สิ่งนั้นเป็นกรอบ

สภาวะแวดล้อม สภาวะแวดล้อมฝึกฝนให้คนนั้นอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี ถ้าสภาวะแวดล้อมที่ดี จะฝึกฝนให้คนเป็นคนดี แต่สภาวะแวดล้อมที่ดี คนจะดีทั้งหมดจริงหรือเปล่า? สภาวะแวดล้อมที่ดี ทีมงาน การทำงานต้องมีทีมงาน แต่ทีมงานนี้มันเป็นเรื่องโลกๆ นะ เพราะเราอาศัยจนเจือกัน เพราะมีความสัมพันธ์ถึงมีสังคม มีทีมงาน มีที่ปรึกษา นี่การทำงานแล้วทำงานจะประสบความสำเร็จ

นี่เรื่องของโลก แต่ในการประพฤติปฏิบัติ เห็นไหม ทีมงานของเรา ตั้งแต่คำริชอบ งานชอบ เพียรชอบ ถ้าทีมงานนะมรรค ๘ มรรคสามัคคี ความสามัคคีของมรรคญาณในหัวใจ มันจะเข้าไปให้บุคคลคนนั้นเป็นคนที่ดีฉลาด บุคคลคนนั้นเป็นคนที่ดีกับคนอื่นด้วย แล้วทันความรู้สึกนึกคิดของตัวเอง

“อย่าดูถูกความนิ่งอยู่ของพระอริยเจ้า”

เพราะพระอริยเจ้า ความคิด เห็นไหม ความคิดไม่ใช่จิต บอกความคิดไม่ใช่จิต มีแต่คนโต้แย้งมากกว่าความคิดไม่ใช่จิต ความคิดไม่ใช่จิตเพราะความคิดเกิดดับ แต่ตัวพลังงานคือตัวจิต มันมีของมันอยู่ตลอดเวลา

ฉะนั้น เวลามันเสวยอารมณ์ ดูสิเวลาความคิดไม่ใช่จิต นี่มรรคญาณถ้ามันเกิดเข้ามาแล้วอย่าดูถูกความนิ่งอยู่ของพระอริยเจ้า เพราะพระอริยเจ้านี้ความคิดไม่ใช่จิต ทีนี้ความคิดเกิดขึ้นรู้ทันความคิดของตัวเอง ความคิดนี้พุดออกไปแล้วมันกระทบกระเทือนใครไหม? ความคิดนี้พุด

ออกไปโลกเขาจะเข้าใจกับเราได้ไหม? เขาเข้าใจกับเราไม่ได้หรอก พูดอย่างไรก็แล้วแต่ เขาเป็นบัณฑิตสูงขนาดไหนเขาก็ฟังไม่เข้าใจหรอก เข้าใจไม่ได้

นี่ความเข้าใจไม่ได้ของเขา เห็นไหม เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเทศนาว่าการอนุบุพพิกถา ให้เขามีเรื่องของท่าน เรื่องของศีล เรื่องของเนกขัมมะ เรื่องของต่างๆ เพราะมันเรื่องของทานจิตใจมันจะเป็นสาธารณะ คนที่จิตใจเป็นสาธารณะ คนที่จิตใจฟังเหตุฟังผลมันคุยกันรู้เรื่อง ถ้าคนที่จิตใจไม่เป็นสาธารณะ เอาแต่ทิฏฐิมานะของตัวเอง พูดไปไม่มีประโยชน์หรอก ยิ่งพูดไปยิ่งเกิดปัญหา แล้วนี่ความนิ่งอยู่ พูดไปมีแต่กระทบกระเทือนพูดทำไม?

แต่เวลาพูดไปเป็นประโยชน์ เห็นไหม นี่สิ่งที่เป็นความคิด คำว่าทีมงานๆ ทีมงานเราต้องมีกินด้วย ถ้าเราไม่มีกินทีมงานมันก็หลอกหมดแหละ อำนาจเป็นของร้อน เวลาคนวิ่งเข้าไปหาอำนาจ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก “อำนาจเหมือนแท่งเหล็กร้อนๆ เลย”

แท่งเหล็กแดงๆ แล้ววิ่งเข้าไปกอดกัน ทุกคนวิ่งเข้าไปกอดอำนาจ มีอำนาจแล้ว อำนาจมันให้คุณให้โทษคนได้ ในเมื่ออำนาจมันให้คุณให้โทษคนได้ ทุกคนก็ต้องเข้ามาหวังผลจากอันนั้น แล้วคนที่ไม่กินเข้าไปอยู่บนอำนาจนั้น ไปอยู่ที่ผู้ใช้อำนาจนั้น แล้วไม่มีความรู้ของตัวเอง มันใช้อำนาจนั้นด้วยสิ่งใด? การใช้อำนาจนั้นมันต้องมีปัญญา มีปัญญา เห็นไหม นี่พูดถึงการมีที่ปรึกษา มีทีมงาน ทีมงานถ้าเราไม่มีปัญญาของเรา ทีมงานนั้นจะเป็นประโยชน์กับเราไหมล่ะ?

นี่พูดถึงโลกนะ อย่างน้อยทางโลกเขาบอกว่าให้คุณผลงานที่เราทำมา อย่าดูเรื่องส่วนตัว ความหวงแหนคือความเป็นส่วนตัว นี่เรื่องของโลกนะ ถ้าเป็นความส่วนตัว เห็นไหม ส่วนตัวนี้มีแต่ความเจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าส่วนตัวนี้มีแต่ความเจ็บไข้ได้ป่วย มีแต่ความอ่อนแอ ความเป็นส่วนตัวเราจะไปมีผลงานได้ไหม? นี่ถ้าจิตใจมันป่วยไข้แล้วบอกว่าเรื่องส่วนตัว แล้วเรื่องของผลงานนั้นเป็นเรื่องของผลงาน อันนี้เป็นเรื่องของโลกหมดแหละ แต่ถ้าเป็นศาสนานะ อตฺตา หิ อตฺตโน นา โถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนต้องเข้มแข็งก่อน

นี่หลวงตาท่านบอกว่า ถ้าการเป็นหมอนนะ หมอนนี้เขารักษาคนไข้ได้ด้วยภูมิปัญญาของเขา แต่หมอครูพักลักจำ หมอเถื่อน หมอเถื่อนมันทาแต่ยาแดง โรคะอะไรก็ทายาแดง โรคะอะไรก็ทายาแดง นี่มันหายหมดแหละ เพราะอะไร? เพราะที่ไม่มีทางวิชาการรองรับ ถ้าหมอเขามีของเขา ถ้าจิตใจเข้มแข็ง จิตใจมันจะไม่ป่วย มันก็เหมือนหมอ มันวินิจฉัยสิ่งต่างๆ ได้ตามแต่ปัญญาของเขา

นี่ก็เหมือนกัน ในการประพฤติปฏิบัติ ในพุทธศาสนาสอนลงที่นี้ แต่! แต่เวลาเกิดขึ้นมาที่ สังคม เห็นใหม่ เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์ว่า การ นี้ดูสิแก้ทุกข์ก่อน กว่า ทุกข์แล้วจะเห็นดีเห็นงามด้วย คำว่าเห็นดีเห็นงามของเขานะ เขาจะถือพรหมจรรย์ ถ้าเขาถือ พรหมจรรย์นะ ดูสิทางโลกเขา เรากิน ๓ มื้อ ๔ มื้อ เรามีความสุข สนุกสนานของเรา เราก็มี ความสุขของเราแล้วทำไมต้องไปถือศีล?

ถือศีลก็เริ่มจำกัดตัวเองแล้ว เห็นใหม่ พอศีล ๘ นี้กินข้าวเย็นไม่ได้ เพราะกินข้าวเย็นไป แล้ว เวลาเรากินข้าวเย็น ศีล ๘ เขาให้กินถึงเที่ยง พอกินข้าวเย็นไปแล้วเราก็จะนั่งภาวนา เพราะ ทาน ศีล ภาวนา เราอยากได้ภาวนา กินข้าวเย็นไปแล้วในกระเพาะก็มีอาหาร นี้กระเพาะอาหารก็ ต้องทำงานของมัน แล้วก็ไปพุทโธ พุทโธนะ หัวก็ทึมหมอนเพราะมันสัปหงกโง่งง

นี่ความสุขอย่างหยาบๆ มันก็เป็นความสุขของโลก ความสุขสิ่งใดเท่ากับจิตสงบไม่มี เรา ต้องการความสุขที่แท้จริง เราแสวงหากันอยู่ความจริง เราอยากได้ความสุข เห็นใหม่ วิมุตติสุข วิมุตติสุข สุขที่ว่าไม่มีในโลกมันเป็นอย่างไร? เราก็แสวงหากัน แต่การแสวงหาเราเอาอะไรไป แสวงหา ถ้าเราเอาจิตใจที่เป็นโลกไปแสวงหา เราก็คิดนิพพานเป็นความว่าง ก็นี้กว่าว่างกันนะ ทุกคนก็ว่าว่าง แล้วว่างอย่างไร? ไม่รู้ แล้วว่างอย่างไร? ไม่รู้ แต่ว่างนะ ว่างแบบไม่รู้

แล้วมันไม่รู้มันจะเกิดปัญญาได้อย่างไร? คนซื้อบ๊องมันจะมีริษยาขึ้นมาในหัวใจไหม? คนฉลาดเท่านั้นนะ การแก้ไขมันต้องแก้ไขด้วยปัญญา แต่ปัญญานี้ต้องมีสัมมาสมาธิ ถ้าปัญญา ไม่มีสัมมาสมาธิเป็นปัญญาจืดจาง ปัญญาจืดจางตัวเองใจ ตัวเองเป็นคนดี เราเป็นคนดีนะ ทุกคน จะบอกเราเป็นคนดี เราทำคุณงามความดี แล้วทำไมเราทุกข์ยากขนาดนี้? ดูสิคนอื่นเขาไม่เห็นทำ เหมือนเราเลย ทำไมเขาอยู่ของเขาได้

เวลาเฟอร์นิเจอร์อยู่กับเรานี้ นะ ใช้นานๆ มันเบื่อ มันอยากได้ของใหม่ เวลามันหลุดจาก ตัวเราไปนะมันสวยงามหมดเลย เราก็ว่าคนอื่นนี่ดีทั้งนั้นแหละ คนอื่นมีความสุข ทุกคนก็เหมือน เรานี้แหละ ใจเหมือนใจ นี่ใจเหมือนใจ มองแต่คนอื่น มองแต่ส่งออก มองแต่ว่าทุกอย่างจะเป็น คุณประโยชน์ เห็นใหม่ นี่สภาวะแวดล้อม ว่าสภาวะแวดล้อมดีแล้วคนจะดีด้วยใจ

นี่เวลามันส่งออกไป สิ่งที่ว่าทำไมคนเขามีความสุขๆ เราทำคุณงามความดีขนาดนี้ทำไม ไม่มีความสุข เห็นใหม่ นี่เราต้องการปัญญาที่ควบคุมตัวของเรา ความสุขที่ว่าวิมุตติสุข ที่ว่าสุข

ในตัวมันเองนี่สุขอย่างไร? แล้วสุขอย่างไร? สิ่งที่แสวงหามันก็ต้องเริ่มจากศีล ภาวนา ถ้าไม่มีศีล ไม่มีความสะอาดก่อน ถ้าไม่มีศีล ๕ ศีล ๕ ถ้าจิตมันสงบขึ้นมา เห็นไหม ปาณาติปาตา

ปาณาติปาตานะ แม้แต่แค่คิดเขาก็ไม่ทำแล้ว เพราะมันเป็นมโนกรรม แต่ถ้ามันเป็นปกติ นี่มันเป็นสิทธิเสรีภาพ มันทำอะไรก็ได้ แต่เรามีศีลขึ้นมาแล้วจำกัดเราขึ้นมา เราต้องมีความ จำกัดของเรา ภาชนะ เห็นไหม สิ่งที่เป็นภาชนะ หัวใจที่เป็นภาชนะสะอาด มันจะตัดดวงอาหาร ที่สะอาดบริสุทธิ์ได้ นี่ภาชนะของเรามีแต่สารพิษ อาหารจะมีคุณค่าขนาดไหนเข้ามาในสารพิษ นั้น อาหารนั้นก็มิพิษไปด้วย

จิตใจ! จิตใจถ้าเรายังมีอกุศล ยังคิดเห็นแก่ตัว แล้วบอกมันจะเป็นสมาธิๆ เป็นสมาธิมัน ไม่มีศีลรักษา มันก็ไปตามแต่อวิชชาของมันที่มันจะตามของมันไป แต่ถ้ามีศีลขึ้นมา เห็นไหม มันจะเป็นสัมมา สัมมาคือความสะอาดบริสุทธิ์ของมัน ถ้าสะอาดบริสุทธิ์ของมัน นี่นุ่มไป ถ้ามีสมาธิเรานุ่มไปสู่การพิจารณา

เวลาหอนะ หมอนี่เขาคูคน ไข่เข้ามา เขารู้เลยว่าคนไข่เป็นโรคอะไร หมอเขาผ่าตัดดมอง นะ เขาเปลี่ยนหัวใจ เขาเปลี่ยนได้ทุกๆ อย่างเลย แล้วได้อะไรล่ะ? ก็ดำรงชีวิตนี้ไว้เท่านั้นเอง แต่ ถ้าพูดถึงเวลาเราพิจารณากายของเราเนะ เราพิจารณากายของเรา เราเห็นกายของเรา เห็นความเป็นไตรลักษณ์ของมัน เห็นไหม เห็นความเป็นไตรลักษณ์นะ ของอยู่กับมือเรา แล้วมันสลายไป ต่อหน้าต่อมือเรา นี่มันไม่มีสิ่งใดที่มันยึดเหนี่ยวไว้เลย จิตใจมันเห็นคุณค่าของมันนะ พอจิตใจ มันเห็นคุณค่าของมัน นี่เป็นไตรลักษณ์ จิตใจมันปล่อยวาง

นี่พูดถึงถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ พิจารณาโดยที่ไม่มีสมาธิ ดูอย่างหมอเขาผ่าตัดหมด ร่างกายนี้เขาเปลี่ยนได้หมด อะไรทุกอย่างเขาเปลี่ยนได้หมดเลย มันเป็นวิชาชีพ แต่ถ้ามันมีสมาธิ ขึ้นมานะมันไม่เห็นแบบหมอเขาเห็นใจ พอมันเห็นขึ้นมา มันเป็นไตรลักษณ์ขึ้นมา คุณเวลาปกติ ทุกคนว่ากลัวผี เวลาเราไปเจอผีเราตกใจไหม? เวลากลัวผีเราจะสั่นจนขี้หัวใจเลย

นี่เวลาจิตมันไปเห็นกายของมันนะ เวลามันเป็นไตรลักษณ์ ลักษณะญาณให้ใจมันเห็น ใจ นี้มันหวั่นไหว ใจนี้มันสำรอก ใจนี้มันคลาย มันจะเห็นประโยชน์มันแค่ไหน? ถ้ามันมีสมาธิเนะ! ถ้าไม่มีสมาธิ ความคิดแบบโลก ความคิดแบบขี้โกงมันคิดแบบหมอนั้นแหละ หมอเขาก็ผ่าตัดได้เก่ง มาก ไปไหนนี่ศาสตราจารย์นะมีความชำนาญทุกอย่าง โอ้โฮ สมองนี่ผ่าวันหนึ่ง ๒๐-๓๐ สมองเลย แต่หัวใจมันทุกข์ เครียด มีแต่ความเร่าร้อนในใจ

แต่เวลาจิตมันเป็นไตรลักษณ์ขึ้นมา พอเราเห็นของเรา เห็นใหม่ เพราะมีสัมมาสมาธิ ถ้ามีสัมมาสมาธิขึ้นมา พอมันเห็นตามความเป็นจริง เพราะอะไร? นี่สภาวะแวดล้อมนี้ ทีมงานไหน มรรค ๘ ใจชอบ เพียรชอบ งานชอบ เห็นใหม่ งานในสมถกรรมฐาน งานทำความสงบของใจก็เป็นงานอันหนึ่ง งานวิปัสสนาญาณมันก็เป็นงานอีกอันหนึ่ง งานนี้คูสิ คูสิล สมาธิ ปัญญาสิ มันต้องมีฐานของมัน

ฉะนั้น เราเห็นว่าเรามีเป้าหมายของเรา เห็นใหม่ พอเวลาพึงธรรมแล้วเราถึงจะจำกัดตัวเองไป อย่างเช่นมีศีล มีศีลเราก็พอใจที่จะรักษา เรื่องส่วนตัวกับเรื่องผลงาน ผลงานนี้ใครทำก็ได้ แต่เรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องของเรา เรื่องส่วนตัวนั้นแหละมันป่วยไข้

ฉะนั้น เวลาสุขกับทุกข์ นี่ส่วนตัวมันสุข มันทุกข์ เวลามันสุข มันทุกข์ ก็หัวใจนี้แหละมันสุข มันทุกข์ ตัวหัวใจนั้นแหละมันสุข มันทุกข์ แล้วมันสุข มันทุกข์นี่ สุข ทุกข์ก็ไม่เข้าใจตัวเอง พอไม่เข้าใจตัวเองก็แสวงหาเพื่อความมั่นคงของใจ แสวงหาที่ก็ต้องมีความอบอุ่น ต้องมีคนรอบข้าง ต้องมีอะไร แต่พอถือศีลขึ้นมาถือพรหมจรรย์ ไปอยู่คนเดียว ไปอยู่โคนไม้ อยู่คนเดียว ทำไมมันรักษาได้ล่ะ? เห็นใหม่

จะไม่มีใครอยู่กับเราหรอก คนเรานะไปส่งกันที่เชิงตะกอนเท่านั้นแหละ เวลาไปส่งเชิงตะกอนนะมันก็ไปส่งแต่ซากศพเท่านั้นแหละ แต่จิตใจเวลาออกจากร่างไปนี่ต่างคนต่างไปนะ มันจะอบอุ่นจากไหน มันจะเอาใครมาอยู่รอบข้างล่ะ? เห็นใหม่ นี่เรื่องส่วนตัวๆ นี่แหละ แล้วเราจะไปอยู่กับใครล่ะ?

แต่ถ้าเรารักษาของเรา เราดูแลของเรา นี่ใจมันดูแลที่นี้ มันรักษาที่นี้ จิตใจจะย้อนกลับมาที่นี้ ถ้าย้อนกลับมาที่นี้ นี่ใจ อตุตา หิ อตุตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน ถ้าตนเป็นที่พึ่งของตน เห็นใหม่ อย่าดูถูกความนิ่งอยู่ของพระอรหันต์ พระอรหันต์ใจเขาสวย เขารู้ด้วยว่าควรหรือไม่ควร พูดหรือไม่พูด เป็นหรือไม่เป็น ทำหรือไม่ทำ แต่ถ้าของเรานะเราก็แย่งชิงกัน ทางโลกนี้ แม้แต่ทีมงานแล้วนะ ยังจะต้องเข็ดหุ่นเข็ดไว้คนหนึ่งให้คอยออกมารับผลงานอันนั้น

นี่เรื่องของโลก เห็นใหม่ โลกเป็นแบบนี้ ปฏิเสธโลกไม่ได้นะ เพราะเราเกิดมากับโลก ทุกคนเกิดมากับพ่อคุณแม่ เกิดมากับตระกูล เกิดมากับชาติ เกิดมากับสิ่งต่างๆ เราต้องอยู่กับเขา แต่ธรรมะนี่สอนให้หัวใจเราเข้มแข็ง สอนให้เราเข้มแข็ง เราอยู่กับเขา อยู่กับโลก เห็นใหม่ เวลา

คนเขาตื่นตระหนก เขาทำอะไรไม่ถูกเลย เราเจอเหตุการณ์อย่างนั้นเราไม่ตื่นตระหนกไป เราอยู่ในเหตุการณ์นั้นเราไม่ตื่นตระหนก

ทุกข์ใหม่? ทุกข์ ทุกข์นี้เป็นอริยสัจ ทุกข์นี้เป็นความจริง ถ้ามีสติปัญญาแล้วเราจะไม่ตื่นตระหนกไปกับเขา แล้วเราจะรักษา ดูแลเพื่อความเป็นอยู่ของเรา นี่คือธรรมนะ ถ้าธรรม เห็นใหม่ สัจธรรมมันอยู่ในหัวใจของใคร? หัวใจของใจดวงนั้นจะรักษาใจดวงนั้นได้

เหนื่อยใหม่? หอบใหม่? ทุกข์ใหม่? เป็นธรรมชาติ ทุกข์นี้เป็นอริยสัจ ทุกข์เป็นความจริง มันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของมันอยู่อย่างนี้ แต่ถ้าเรามีสติปัญญา พอหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้ เรามีสติยับยั้งไว้ แล้วตั้งใจของเราไว้ พันฝ่าอุปสรรคนี้ไปให้ได้ ถ้าพันฝ่าอุปสรรคนี้ไป คราวเคราะห์คราวกรรมของตัว กรรมเก่า กรรมใหม่

กรรมเก่าของเรา เห็นใหม่ คนเกิดมากรรมดี เกิดมามีปฏิภาณไหวพริบ เพราะเขาทำของเขามาดี เราเกิดมาแล้วปฏิภาณไหวพริบของเราอ่อนด้อย แต่เราก็มีปัญญาของเราระดับหนึ่งแหละ เห็นใหม่ กรรมเก่า กรรมใหม่ในปัจจุบันนี้เรามีปฏิภาณที่ดี เรามีไหวพริบที่ดี แล้วเกิดวิกฤตอย่างนี้ เราจะแก้ไข เราจะจัดการอย่างไร?

ถ้าจัดการ เห็นใหม่ เพราะ! เพราะเรามีกรรมเก่า กรรมเก่าทำให้เรามีสติปัญญาดี กรรมใหม่ กรรมปัจจุบันนี้มันมีเหตุการณ์ทดสอบเรา ทดสอบว่าเรามีจุดยืนจริงไหม? นี่ศึกษารวมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาจุดยืนใหม่? นี้อ่านคุณธรรมๆ เจอวิกฤตแล้วจิตใจจะอ่อนแอไหม? นี้อ่านทดสอบเรา ถ้าทดสอบเรา เราใช้ปัญญาแก้ไขของเรา

นี่สิ่งนี้เป็นที่ฟัง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า

“เธอจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นๆ เป็นที่พึ่งเลย”

ธรรมและวินัย ธรรมคือสัจธรรม คือความเป็นจริง เรามีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด เห็นใหม่ นี้เวลาเราไปหาครูบาอาจารย์ของเรา ครูบาอาจารย์ของท่านคอยเตือนเรา เพราะท่านมีสติปัญญาของท่าน ถ้าอย่างนี้แล้วกรรมฐานเราติดครูบาอาจารย์ เพราะครูบาอาจารย์เรานี้ “จิตใจที่สูงกว่าจะดึงจิตใจที่ต่ำกว่า”

แต่โดยข้อเท็จจริงนี้เธอจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด จริง! แต่ถ้าเรายังไม่มี เรายังแสวงหาอยู่เรา จะเอาอะไรเป็นที่พึ่ง เราก็พยายามมีธรรมเป็นที่พึ่งนี้แหละ แต่ยังไม่ฝึกฝนตัวเองไม่ได้ เราก็มีครูบา อาจารย์เป็นที่พึ่ง ครูบาอาจารย์ที่เป็นธรรมนะ ที่เป็นธรรมมันใสสะอาดบริสุทธิ์ มันสัมผัสได้ แต่ถ้าเป็นกิเลสตัณหาความทะยานอยากมันมีกลลวงของมัน มีเล่ห์เหลี่ยมของมัน กิเลสเป็นอย่างนั้น แล้วทุกคนมีกิเลส

ฉะนั้น เราทำสิ่งใด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงบอกว่า

“ถ้ามีศรัทธา มีความเชื่อ มีความมั่นคงแล้ว ให้มีกาลามสูตร”

อย่าเชื่อ! อย่าเชื่อว่าเป็นครูบาอาจารย์ของเรา อย่าเชื่อ อย่าเชื่อ แต่ถ้าเราสัมผัสแล้ว เชื่อ หรือไม่เชื่อจิตใจมันสัมผัสได้ สิ่งนี้สัมผัสได้นะ เรามีจิตใจของเรา เพื่อประโยชน์กับเรา เพื่อรักษาใจดวงนี้ให้ฝ่าวิกฤตินี้ไป เอวัง